

Θα πρέπει να θεωρείται μάλλον βέβαιο ότι η Ελλάς δεν θα συμμετάσχει στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση από την 1η

Η εισαγωγή του ευρώ και οι επιπτώσεις στις χρηματικές ενοχές

Ιανουαρίου 1999. Και τούτο διότι δεν φαίνεται να είναι δυνατή σε βραχύτατο χρονικό διάστημα, μέχρι δηλαδή του Μαΐου του τρέχοντος έτους, η συμμόρφωση με τα τέσσερα οικονομικής φύσεως κριτήρια που θέτει στο άρθρο 109I §1 η Συνθήκη του Maastricht. Η είσοδος της Χώρας τοποθετείται για το έτος 2001, εφόσον βεβαίως μέχρι τότε έχουν ικανοποιηθεί τα κριτήρια αυτά.

Γ. Α. Καλλιμόπουλου
Καθηγητή
Πανεπιστημίου Αθηνών
Δικηγόρου

Η Συνθήκη του Maastricht έχει κυρωθεί με πολύ μεγάλη πλειοψηφία από τη Βουλή και έχει έτσι πλέον καταστεί μέρος του εσωτερικού δικαίου, και μάλιστα αυξημένης τυπικής ισχύος έναντι της κοινής νομοθεσίας. Αυτό ισχύει και για το παράγωγο

Ευρωπαϊκό Δίκαιο, το μόνο δε ζήτημα που μένει ακόμα ανοικτό είναι αν το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, πρωτογενές ή και

παράγωγο, υπερέχει και των διατάξεων του Συντάγματος. Το 6ο Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας έχει παραπέμψει το θέμα στην Ολομέλεια, η ενώπιον της οποίας συζήτηση έχει προσδιορισθεί για την 6η Μαρτίου του τρέχοντος έτους. Η λύση που θα δοθεί στο ζήτημα έχει κάποια σημασία και για την αντιμετώπιση του θέματος που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, όπως θα δούμε στα επόμενα⁽¹⁾.

Από καθαρά νομικής πλευράς η εισαγωγή του ευρώ ως κοινού νομίσματος των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα μετάσχουν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση θεσμοθετήθηκε με τον Κανονισμό 1103/17.6.1997 με τίτλο “Σχετικά με ορισμένες διατάξεις που αφορούν την εισαγωγή του ευρώ” (στα επόμενα ο “Κανονισμός”). Όπως είναι γνωστό, οι κανονισμοί, σε αντιδιαστολή προς τις οδηγίες, έχουν πάντοτε άμεση ισχύ σε όλα τα κράτη-μέλη, χωρίς να απαιτείται η τήρηση από αυτά οποιασδήποτε εσωτερικής διαδικασίας. Συνεπώς, ο Κανονισμός αποτελεί εσωτερικό ελληνικό δίκαιο και οι διατάξεις του εφαρμόζονται και στην Ελλάδα ακόμα και πριν από την είσοδό της στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Εννοείται βέβαια ότι δεν πρόκειται για τις διατάξεις που θεσπίζουν την εισαγωγή του ευρώ αυτή καθαυτή αλλά για εκείνες που αναφέρονται στη λειτουργία του νέου νομίσματος και στην επίδρασή του κατά κύριο λόγο στις υφιστάμενες ενοχικές σχέσεις. Έτσι λ.χ. υποχρεώσεις σε γερμανικά μάρκα που είναι εκπληρωτές στην Ελλάδα θα μετατραπούν την 1η Ιανουαρίου 1999 σε υποχρεώσεις σε ευρώ, τα δε αντίστοιχα επιτόκια μάρκων θα πρέπει να μετατραπούν σε επιτόκια ευρώ. Στα σημεία αυτά θα ισχύσει και στην Ελλάδα η αρχή της συνέχειας των συμβάσεων που διακηρύσσεται στην §7 του Προοιμίου και στο άρθρο 3 του Κανονισμού⁽²⁾. Εκείνο που δεν θα συμβεί είναι το να μετατραπούν οι δραχμικές υποχρεώσεις σε υποχρεώσεις σε ευρώ.

Την 1η Ιανουαρίου 1999 θα τεθεί σε ισχύ ένας δεύτερος Κανονισμός ο οποίος έχει εγκριθεί με το από 7 Ιουλίου 1997 Ψήφισμα

⁽¹⁾ Βλ. κατωτέρω VI B3.

⁽²⁾ Η σχετική προβληματική μάς απασχολεί κατωτέρω υπό VI B4.

του Συμβουλίου Υπουργών ως σχέδιο (στα επόμενα το “Σχέδιο Κανονισμού”) με τίτλο “Για την εισαγωγή του ευρώ”. Και το Σχέδιο Κανονισμού θα καταστεί αυτομάτως μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου από την 1.1.1999. Σε αντίθεση προς τον Κανονισμό, το Σχέδιο Κανονισμού δεν περιέχει διατάξεις που να έχουν πεδίο άμεσης εφαρμογής και στα εσωτερικά δίκαια των κρατών-μελών που δεν συμμετέχουν εξαρχής στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Πράγματι το άρθρο 1 δίδει απλώς νομοθετικούς ορισμούς, τα δε ουσιαστικού περιεχομένου άρθρα 2-4 θεσπίζουν την εισαγωγή του ευρώ, την υποδιαίρεσή του σε “cent”⁽³⁾ και τη χρησιμοποίησή του ως λογιστικής μονάδας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών που συμμετέχουν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Τα άρθρα 5-17 περιέχουν μεταβατικές και τελικές διατάξεις που και αυτές δεν ενδιαφέρουν σε αυτή τη φάση την Ελλάδα. Ενδιαφέρον είναι ότι οι διατάξεις του Σχεδίου Κανονισμού αναφέρονται στις “συμμετέχουσες χώρες”, το δε άρθρο 1 δεν δίνει γενικό ορισμό των “συμμετεχουσών χωρών”, αλλά αφήνει κενό το οποίο θα συμπληρωθεί με τα ονόματα των συγκεκριμένων κρατών-μελών που θα συμμετάσχουν την 1η Ιανουαρίου 1999 στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Συνεπώς, όταν η Ελλάς συμμετάσχει στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, θα πρέπει να γίνει αναφορά στο Σχέδιο Κανονισμού που θα έχει εν τω μεταξύ γίνει κανονισμός, με ορισμένες πιθανώς διαφοροποιήσεις εν όψει, κυρίως, του ότι θα έχει παρέλθει τουλάχιστον κατά το μέγιστο μέρος της η μεταβατική περίοδος από 1.1.1999 μέχρι 31.12.2001 που προβλέπεται στο άρθρο 1 του Σχεδίου Κανονισμού. Εν όψει των προηγηθέντων, το Σχέδιο Κανονισμού δεν είναι αντικείμενο άμεσου πρακτικού ενδιαφέροντος για τη χώρα μας και έτσι θα γίνει αντικείμενο εξετάσεως στην παρούσα μελέτη κυρίως για το χρόνο μετά την είσοδο της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση.

Τρία χρονικά στάδια πρέπει να εξετασθούν από την έποψη αφ’ ενός του ήδη ισχύοντος και του μέλλοντος από την 1.1.99 να ισχύσει ευρωπαϊκού δικαίου και αφ’ ετέρου των επιπτώσεων που θα υπάρξουν επί του

ελληνικού νομισματικού δικαίου και του δικαίου των χρηματικών ενοχών ειδικότερα: το χρονικό διάστημα από σήμερα και μέχρι την 1.1.1999 (εξετάζεται κατωτέρω υπό IV), το διάστημα από την 1.1.99 μέχρι την είσοδο της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση (εξετάζεται υπό V) και το διάστημα που αρχίζει από την είσοδο της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, κατά τις σήμερα διατυπούμενες προβλέψεις, το έτος 2001 (εξετάζεται υπό VI). Για τη διευκόλυνση όμως της αναλύσεως των επιμέρους ζητημάτων είναι σκόπιμο να προηγηθεί μια έκθεση των κανόνων που τίθενται από τον Κανονισμό (κατωτέρω υπό II) και που πρόκειται να τεθούν βάσει του Σχεδίου Κανονισμού (κατωτέρω υπό III).

Ο Κανονισμός

Ο Κανονισμός αποτελείται από το Προοίμιο που περιέχει δώδεκα παραγράφους προεξαγγελτικού χαρακτήρα και από πέντε άρθρα που περιέχουν ρυθμίσεις ουσιαστικού περιεχομένου⁽⁴⁾. Στα επόμενα θα αναφερθούμε μόνο σε εκείνα τα σημεία του νομοθετικού αυτού κειμένου που εγγίζουν άμεσα την προβληματική μας.

A. Από το Προοίμιο του Κανονισμού ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ακόλουθα σημεία:

I. Κύρια επιδίωξη του Ευρωπαϊού Νομοθέτη είναι “να παρασχεθεί ασφάλεια δικαίου στους πολίτες και τις επιχειρήσεις σε όλα τα κράτη-μέλη” πολύ πριν από την εισαγωγή του ευρώ”, ώστε να επιτραπεί “[η] υπό καλές προϋποθέσεις προετοιμασία των πολιτών και των επιχειρήσεων” (§4 του Προοιμίου). Το στοιχείο της ασφάλειας δικαίου αναφέρεται και στην §5 εν όψει του “ότι η εισαγωγή του ευρώ άπτεται της ζωής ολοκλήρου του πληθυσμού των συμμετεχόντων [στην Ευρωπαϊκή

⁽³⁾ Έτσι το ελληνικό κείμενο στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

⁽⁴⁾ Το άρθρο 6 ορίζει ότι η ισχύς του Κανονισμού αρχίζει από την επομένη της δημοσίευσής του στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, πράγμα που έγινε στις 19.6.97.

Νομισματική Ένωση] κρατών-μελών”, ούτως ώστε “να εξασφαλισθεί ισόρροπη μετάβαση, ιδίως για τους καταναλωτές”. Η ασφάλεια, σε συνδυασμό με τη σαφήνεια του δικαίου αναφέρεται επίσης και στην ιδιαίτερης σημασίας για το θέμα μας §7 του Προοιμίου, και ειδικότερα στη “συνέχεια των συμβάσεων και των άλλων νομικών πράξεων [που] δεν επηρεάζεται από την εισαγωγή νέου νομίσματος”, και συνεπώς και από την εισαγωγή του ευρώ.

2. Στην §7 του Προοιμίου, σε συνδυασμό με το αίτημα της ασφάλειας και σαφήνειας του δικαίου, τονίζεται “ότι η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων πρέπει να τηρηθεί”. “ότι η αρχή της συνέχειας θα πρέπει να συνάδει με οτιδήποτε ενδέχεται να έχουν συμφωνήσει τα μέρη αναφορικά με την καθιέρωση του ευρώ” και ότι “πρέπει να επιβεβαιωθεί ρητά ότι η αρχή της συνέχειας των συμβάσεων και των άλλων νομικών πράξεων θα ισχύει μεταξύ των παλαιών εθνικών νομισμάτων και του ευρώ και μεταξύ του ecu... και του ευρώ”. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ρήση ότι “στην περίπτωση νομικών πράξεων με σταθερό επιτόκιο η εισαγωγή του ευρώ δεν θα μεταβάλει το ονομαστικό επιτόκιο που είναι πληρωτέο από τον οφειλέτη”. Η παράγραφος κλείνει με τη σύσταση ότι για να επιτευχθεί ο στόχος των διατάξεων περί συνέχειας των συμβάσεων, “που είναι η παροχή ασφάλειας δικαίου και διαφάνειας στους οικονομικούς παράγοντες, ιδίως δε στους καταναλωτές”, πρέπει οι διατάξεις αυτές να “τεθούν σε ισχύ το ταχύτερο δυνατόν”.

3. Ειδικότερα η §8 του Προοιμίου διατυπώνει την άποψη ή μάλλον την ευχή ότι “η ρητή επιβεβαίωση της αρχής της συνέχειας θα πρέπει να οδηγήσει στην αναγνώριση της συνέχειας των συμβάσεων και των άλλων νομικών πράξεων που υπάγονται στη δικαιοδοσία τρίτων χωρών”(και τούτο διότι “η καθιέρωση του ευρώ αποτελεί μεταβολή της νομοθεσίας περί νομίσματος κάθε συμμετέχοντος κράτους” και “η αναγνώριση της νομοθεσίας περί νομίσματος ενός κράτους αποτελεί αρχή παγκοσμίως αποδεκτή”.

4. Στην §9 διευκρινίζεται ότι ο όρος “σύμβαση” “περιλαμβάνει όλους τους τύπους συμβάσεων, ανεξαρτήτως του

τρόπου σύναψής τους”, διατύπωση μάλλον περιττολόγος και προφανώς μιμητική αγγλοσαξονικών προτύπων.

5. Τέλος, στις §§ 10-12 διατυπώνονται αναλυτικά τα σχετικά με τον εφαρμοστέο αλγόριθμο για τη μετατροπή των εθνικών νομισμάτων σε ευρώ και με τα θέματα στρογγυλοποιήσεων των μετατρεπόμενων ποσών.

6. Αν θελήσει κανείς να προβεί σε μια συνολική θεώρηση του Προοιμίου θα διαπιστώσει ότι κύριο μέλημα είναι η έξαρση της ανάγκης της συνέχειας των συμβάσεων και των νομικών πράξεων γενικότερα μετά την εισαγωγή του ευρώ. Την αρχή της συνέχειας θεμελιώνει το Προοίμιο στην αρχή της ασφάλειας και διαφάνειας του δικαίου προς το συμφέρον των οικονομικών παραγόντων (εννοούνται προφανώς οι μετέχοντες στην οικονομική ζωή) και, ιδίως των καταναλωτών (το τελευταίο δεν φαίνεται να σχετίζεται και πολύ με τη θεματολογία του Κανονισμού). Αξίζει να σημειωθεί ήδη σε αυτό το σημείο ότι εκτός από την ασφάλεια του δικαίου υπάρχει και το αίτημα της ουσιαστικής δικαιοσύνης και της επιείκειας. Τα αιτήματα αυτά δεν αναφέρονται ρητά στο Προοίμιο του Κανονισμού, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο Ευρωπαίος νομοθέτης με τη σιωπή του θέλησε να τα παραμερίσει (απλώς με την αναφορά μόνο της ασφάλειας και διαφάνειας του δικαίου εξαιρείται η επιθυμία να μην υπάρξουν ασάφειες και αμφιβολίες κατά τη μετάβαση από τα εθνικά νομίσματα στο ευρωπαϊκό. Κατ’ ακολουθίαν, όπου τυχόν η ασφάλεια του δικαίου μπορεί να διακυβεύσει ή να ματαιώσει την εφαρμογή του αιτήματος της ουσιαστικής δικαιοσύνης ο ερμηνευτής οφείλει να προβεί στη δέουσα στάθμιση, λαμβάνοντας υπόψη τα αντιτιθέμενα συμφέροντα και έχοντας ως γνώμονα το συνολικό πνεύμα της γενικότερης νομοθεσίας, εθνικής και ευρωπαϊκής, όπως αυτό εκφράζεται τόσο μέσω ειδικών διατάξεων όσο και μέσω γενικών ρητρών⁽⁵⁾.

Από υφολογικής πλευράς το Προοίμιο δεν μπορεί να λεχθεί ότι διακρίνεται από δωρική λιτότητα: περιέχει αρκετές

⁽⁵⁾ Βλ. κατωτέρω VI Β.

περιπτώσεις και επαναλήψεις, ο δε λόγος του είναι μάλλον σχοινοτενής. Επιδίωξη είναι η αναλυτική αναφορά των ρυθμίσεων που περιέχονται στο κύριο σώμα του Κανονισμού και η παροχή ερεισμάτων για την ερμηνεία με βάση τις τοποθετήσεις του ιστορικού νομοθέτη. Ανεξάρτητα από το βαθμό δεσμευτικότητας της υποκειμενικής άποψης του τελευταίου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η κύρια ρύθμιση μπορεί να φαινόταν ελλειπτική χωρίς την αναλυτική εισαγωγή στο θέμα που επιχειρείται στο Προοίμιο. Με την έννοια αυτή παρέχεται ένα σημαντικό, όχι όμως και δεσμευτικό βοήθημα στον ερμηνευτή.

B. Το κυρίως κείμενο του Κανονισμού περιλαμβάνει τις εξής ρυθμίσεις:

1. Το άρθρο 2 ορίζει ότι κάθε περιεχόμενη σε νομική πράξη αναφορά σε Ecu, όπως αυτό αναφέρεται στο άρθρο 107 Z της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ορίζεται στον Κανονισμό 3320/1994, αντικαθίσταται με αναφορά στο ευρώ και σε σχέση ένα ευρώ προς ένα Ecu. Παράλληλα καθιερώνεται μαχητό τεκμήριο ότι αναφορές σε νομική πράξη χωρίς τον ανωτέρω προσδιορισμό του Ecu θεωρείται ότι γίνονται στο Ecu όπως αυτό αναφέρεται στη Συνθήκη και στον Κανονισμό.

2. Η σημαντικότερη διάταξη του Κανονισμού περιέχεται στο άρθρο 3, κατά το οποίο: “Η καθιέρωση του ευρώ δεν μεταβάλλει τους όρους των νομικών πράξεων ούτε απαλλάσσει ούτε δικαιολογεί τη μη εκτέλεση των υποχρεώσεων δυνάμει νομικών πράξεων, ούτε παρέχει μονομερώς το δικαίωμα σε έναν συμβαλλόμενο να μεταβάλει ή να καταργήσει μια νομική πράξη. Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται με την επιφύλαξη κάθε άλλης ρύθμισης την οποία ενδέχεται να συμφωνήσουν τα μέρη”. Η διάταξη αφ’ ενός διακηρύσσει πανηγυρικά την αρχή της χωρίς καμία μεταβολή συνέχειας των νομικών πράξεων εν γένει και, συνεπώς, των συμβάσεων και αφ’ ετέρου παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα να προβούν σε τροποποίηση των όρων της συμβάσεως εν όψει της εισαγωγής του ευρώ. Αξιοσημείωτο είναι ότι εδώ, σε αντίθεση με το Προοίμιο, δεν γίνεται λόγος για το

αμετάβλητο των συνομολογημένων σταθερών επιτοκίων.

Η ερμηνεία της διάταξης αυτής θα μας απασχολήσει διεξοδικά στα επόμενα⁽⁶⁾. Εδώ περιοριζόμαστε να σημειώσουμε ότι η διάταξη είναι, σε αντίθεση προς το Προοίμιο λιτά διατυπωμένη και εμφανίζει μια γενικότητα στη διατύπωση που εκ πρώτης όψεως δεν αφήνει περιθώρια για εξαιρέσεις από τον κανόνα της αμετάβλητης συνέχειας των νομικών πράξεων που διατυπώνεται στο πρώτο εδάφιο. Από πλευράς καθαρά γλωσσικής ξενίζει κάπως η χρησιμοποίηση του όρου “νομική πράξη” που δεν είναι πολύ γνωστός στην ελληνική νομική ορολογία. Ο όρος αποτελεί απόδοση στα ελληνικά των αντίστοιχων ξενόγλωσσων “legal act”, “acte juridique”, “Rechtsakt”, και η έννοιά του δίδεται στο άρθρο 1 του Κανονισμού, κατά το οποίο “ως νομικές πράξεις νοούνται οι νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις, οι διοικητικές πράξεις, οι δικαστικές αποφάσεις, οι συμβάσεις, οι μονομερείς δικαιοπραξίες, τα μέσα πληρωμών εκτός των τραπεζογραμματίων και κερμάτων, και άλλες πράξεις παράγουσες έννομες συνέπειες”. Από τις “νομικές” αυτές “πράξεις” ιδιαίτερη σημασία αποδίδει το ίδιο το κείμενο της διατάξεως στις συμβάσεις, όταν κάνει λόγο στο πρώτο εδάφιο για “συμβαλλόμενο” και στο δεύτερο για “τα μέρη”. Και αυτό είναι λογικό: αμφισβητήσεις ως προς τη συνέχεια ή μη είναι δυνατόν να προκύψουν κατά κυριότητα λόγο στις συμβάσεις και δευτερευόντως σε μονομερείς δικαιοπραξίες.

3. Το άρθρο 4 ρυθμίζει την αριθμητική της μετατροπής των εθνικών νομισμάτων σε ευρώ. Η §1 ορίζει ότι οι τιμές μετατροπής θα θεσπίζονται ως ένα ευρώ κατ’ αντιστοιχία με κάθε εθνικό νόμισμα και περιλαμβάνουν έξι χαρακτηριστικά ψηφία. Η §2 ορίζει ότι οι τιμές μετατροπής δεν θα στρογγυλοποιούνται ούτε μπορούν να παραλείπονται δεκαδικά στοιχεία κατά τη μετατροπή. Η §3 δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίηση αντίστροφων συντελεστών που προκύπτουν από τις τιμές μετατροπής διότι, κατά την §10 του Προοιμίου, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικές ανακρίβειες όταν πρόκειται για μεγάλα ποσά. Η §4 ορίζει η

⁽⁶⁾ Βλ. κατωτέρω υπό VI A1, 2 και VI B4.

μετατροπή από τη μια εθνική νομισματική μονάδα σε άλλη γίνεται με ενδιάμεση μετατροπή σε ευρώ, με δυνατότητα στρογγυλοποιήσεως σε όχι λιγότερα από τρία δεκαδικά ψηφία.

4. Τέλος το άρθρο 5 ορίζει ότι τα ποσά που προκύπτουν μετά τη μετατροπή σε μονάδες ευρώ θα στρογγυλοποιούνται προς τα πάνω ή προς τα κάτω προς το πλησιέστερο cent. Περαιτέρω ρυθμίζεται η στρογγυλοποίηση προκειμένου για ποσά που μετατρέπονται σε εθνική νομισματική μονάδα.

Το σχέδιο κανονισμού

A. Το Σχέδιο Κανονισμού περιέχει ένα Προοίμιο που αποτελείται από εικοσιτέσσερις παραγράφους. Το καθεαυτό κείμενο περιλαμβάνει πέντε μέρη που κατανέμονται σε δεκαπέντε άρθρα. Όπως είπαμε και παραπάνω, οι διατάξεις του Σχεδίου Κανονισμού έχουν τεχνικό κυρίως χαρακτήρα και θα έχουν πρακτική σημασία για την Ελλάδα μετά την είσοδο της στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Γι' αυτό και στην παρούσα έρευνα θα εκθέσουμε το περιεχόμενο των διατάξεων που θα μπορούν να έχουν επίδραση στη λειτουργία των χρηματικών ενοχών και θα αναφερθούμε στο Προοίμιο μόνο όπου αυτό θα κριθεί χρήσιμο για την κατανόηση των αντίστοιχων ρυθμίσεων.

B. 1. Το άρθρο 2 ορίζει ότι από 1ης Ιανουαρίου 1999 το νόμισμα των συμμετεχόντων στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση κρατών-μελών είναι το ευρώ, το οποίο υποδιαιρείται σε εκατό cent, κατά δε το άρθρο 3 το ευρώ αντικαθιστά τα εθνικά νομίσματα σύμφωνα με την τιμή μετατροπής. Στο άρθρο 4 ορίζεται ότι το ευρώ είναι η λογιστική μονάδα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και των συμμετεχόντων στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση κρατών-μελών. Τα άρθρα αυτά που αποτελούν το δεύτερο μέρος του Σχεδίου Κανονισμού περιέχουν τις ουσιαστικές ρυθμίσεις. Το άρθρο 1, που αποτελεί και το πρώτο μέρος, δίδει απλώς νομοθετικούς ορισμούς διαφόρων εννοιών οι οποίες απαντούν στις επόμενες διατάξεις.

B. 2. Το τρίτο μέρος αποτελείται από τα άρθρα 5-9 που περιέχουν μεταβατικές διατάξεις, οι οποίες κατά το άρθρο 5 εφαρμόζονται κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου αυτή, σύμφωνα με τον ορισμό που δίδεται στο άρθρο 1, αρχίζει την 1.1.99 και λήγει στις 31.12.2001. Η μεταβατική αυτή περίοδος δεν θα ισχύσει βεβαίως για την Ελλάδα από την 1.1.1999. Είναι όμως λογικό να προσδοκάται ότι όταν η Ελλάς γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης θα απαιτηθεί να υπάρξει μία ανάλογη μεταβατική περίοδος και ανάλογες μεταβατικές διατάξεις, τουλάχιστον για το τεχνικό έργο της αντικαταστάσεως των κυκλοφορούντων χαρτονομισμάτων και κερμάτων με αντίστοιχα εκφρασμένα σε ευρώ.

α. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο 6 §1 εδ. 2 όπου ορίζεται ότι “με την επιφύλαξη του παρόντος κανονισμού η νομισματική νομοθεσία των συμμετεχόντων κρατών-μελών συνεχίζει εφαρμοζόμενη”. Σημαίνει αυτό άραγε ότι μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου δεν θα εφαρμόζεται ολόκληρη η νομισματική νομοθεσία αυτών των κρατών-μελών; Αν αυτή είναι η πρόθεση του Ευρωπαϊκού Νομοθέτη, τότε για να μην υπάρξει σοβαρό κενό δικαίου, θα πρέπει να θεσμοθετηθεί πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου ενιαίο νομισματικό δίκαιο για τις συμμετέχουσες στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση χώρες. Αυτά βεβαίως ισχύουν εφόσον το Σχέδιο Κανονισμού περιλαμβάνει στην έννοια της νομισματικής νομοθεσίας και τις διατάξεις που αποτελούν το λεγόμενο δίκαιο της προστασίας του νομίσματος. Αν, αντιθέτως, η νομισματική νομοθεσία λαμβάνεται υπό στενότατη έννοια, των διατάξεων δηλαδή οι οποίες αφορούν στα εθνικά νομίσματα αυτά καθεαυτά, και κυρίως όσον αφορά στην έκδοση και κυκλοφορία τους, τότε δεν υπάρχει άμεσο πρόβλημα. Παραμένει όμως το γενικότερο ζήτημα αν πριν από ή μετά την εισαγωγή του ευρώ είναι σκόπιμη και η εισαγωγή ενός ενιαίου ευρωπαϊκού δικαίου προστασίας του (ενιαίου ευρωπαϊκού)

⁷⁾ Ποιος είναι άραγε ο σωστός πληθυντικός του “ευρώ”; Αν παραμείνει άκλιτο, γίνεται δύσκολη η χρήση του πληθυντικού της ανωνυμίας, όπως ανωτέρω στο κείμενο από την άλλη πλευρά ο πληθυντικός “τα ευρώς” ηχεί μάλλον βαρβαρικά.

νομίσματος. Κάτι τέτοιο θα επετύγχανε ενόητα αντιμετώπισης των σχετικών θεμάτων στο χώρο της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης με όλα τα εντεύθεν πλεονεκτήματα.

β. Από το άρθρο 8 ενδιαφέρον για την ανάπτυξη μας παρουσιάζει η §2. Με αυτήν παρέχεται η ελευθερία στα μέρη να συμφωνήσουν, κατά παρέκκλιση από τα οριζόμενα στην §1, ότι θα εκτελούν με τη χρήση ευρώ πράξεις εκτελεστές με την εθνική νομισματική μονάδα ή εκφρασμένες σε αυτήν και με τη χρήση της εθνικής νομισματικής μονάδας πράξεις εκτελεστές με ευρώ ή εκφρασμένες σε αυτά⁽⁷⁾. Η διάταξη αυτή είναι βεβαίως προεχόντως τεχνικού χαρακτήρα, συμβαδίζει όμως με την τάση του Ευρωπαϊκού νομοθέτη, που εκδηλώνεται κυρίως στο άρθρο 3 εδ. 2 του Κανονισμού, να καταλείπει αρκετό χώρο στην ιδιωτική αυτονομία.

Β. 3. Στο τέταρτο μέρος, άρθρα 10-12, ρυθμίζονται τα της εκδόσεως ευρώ σε τραπεζογραμμάτια και κέρματα, τα οποία τελικώς, ήτοι έξι μήνες μετά το πέρας της μεταβατικής περιόδου (άρθρο 15 του Σχεδίου Κανονισμού) έχουν, μόνα αυτά, την ιδιότητα του νομίμου χρήματος σε όλα τα συμμετέχοντα στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση κράτη-μέλη.

Β. 4. Στο πέμπτο μέρος, άρθρα 13-16, υπό τον τίτλο “τελικές διατάξεις” περιέχονται ρυθμίσεις, οι οποίες κατά το άρθρο 13 εφαρμόζονται από το τέλος της μεταβατικής περιόδου. Το άρθρο 14 ορίζει ότι αναφορές σε εθνικές νομισματικές μονάδες θεωρούνται ότι γίνονται στο ευρώ σύμφωνα με τις αντίστοιχες τιμές μετατροπής. Το άρθρο 15 επιτρέπει την επί έξι μήνες μετά το πέρας της μεταβατικής περιόδου κυκλοφορία στις αντίστοιχες συμμετέχουσες χώρες των εθνικών τραπεζογραμμάτων και κερμάτων και το άρθρο 16 καθιερώνει την υποχρέωση των εθνικών εκδοτών τραπεζογραμμάτων και κερμάτων να τα ανταλλάσσουν με ευρώ.

Β. 5. Τέλος, το άρθρο 17 ορίζει ότι η ισχύς του Σχεδίου Κανονισμού αρχίζει την 1η Ιανουαρίου 1999, την ίδια δηλαδή ημέρα ενάρξεως ισχύος και του Κανονισμού.

Το χρονικό διάστημα μέχρι την 1η Ιανουαρίου 1999

Α. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα το ευρώ δεν θα έχει εισαχθεί σε κανένα κράτος-μέλος. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να αναμένει κανείς παθητικά την έλευση της καταληκτικής ημερομηνίας. Η προετοιμασία για την αντιμετώπιση της νέας καταστάσεως μπορεί και πρέπει να αρχίσει το γρηγορότερο δυνατόν. Και αυτό ισχύει τόσο για την κρατική εξουσία όσο και για τον ιδιωτικό τομέα. Στην παρούσα ανάπτυξη δεν ανήκει, φυσικά, η ενασχόληση με τα μακροοικονομικής ή μικροοικονομικής φύσεως μέτρα που ενδείκνυται να ληφθούν. Επίσης δεν ενδιαφέρει εδώ η ενασχόληση με τις ρυθμίσεις ουσιαστικών νόμων, περιλαμβανομένων και των νομοθετικού περιεχομένου πράξεων της Κεντρικής Τράπεζας που πρέπει να θεσπισθούν εν όψει της προσχώρησης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Αντικείμενο των επομένων θα είναι η διερεύνηση των νομικών δυνατοτήτων των ιδιωτών να διαμορφώσουν ή να αναδιαμορφώσουν τις συμβατικές ιδίως σχέσεις τους εν όψει της εισαγωγής του ευρώ.

Β. Δύο δεδομένα αποτελούν την αφετηρία για την αντιμετώπιση των θεμάτων που θα μας απασχολήσουν κατωτέρω: πρώτον, το γεγονός ότι ο Κανονισμός έχει καταστεί, όπως είπαμε ανωτέρω⁽⁸⁾, μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου και δεύτερον ότι ο ίδιος στο άρθρο 3 εδ. 2 παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη την ελευθερία να αναδιαμορφώσουν τις εκατέρωθεν συμβατικές τους υποχρεώσεις εν όψει της εισαγωγής του ευρώ.

Η διατύπωση του προαναφερθέντος άρθρου 3 στο εδάφιο 1 αναφέρεται σε συμβάσεις υφιστάμενες κατά το χρόνο εισαγωγής του ευρώ. Όμως, το εδάφιο 2 είναι ευρύτερα διατυπωμένο διότι δίδει τη δυνατότητα στα μέρη να ρυθμίσουν τις συμβατικές τους σχέσεις εκ των προτέρων. Είναι καθ' όλα λογικό να δεχθούμε ότι αυτή η δυνατότητα καλύπτει και την εξ υπαρχής

⁽⁸⁾ Βλ. Ι Α.

ρύθμιση μιας συμβατικής σχέσεως εν όψει της εισαγωγής του ευρώ. Βεβαίως, το άρθρο 3 εδ. 1 του Κανονισμού θεσπίζει την αρχή της συνέχειας των υφιστάμενων κατά την εισαγωγή του ευρώ συμβάσεων και παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα να αποστούν κοινή συναινέσει από την απαρέγκλιτη συνέχεια. Εντούτοις θα ήταν παράλογο να αποκλεισθεί στα μέρη το δικαίωμα να συμφωνήσουν κάτι κατά την κατάρτιση της συμβάσεως, το οποίο θα ήταν ελεύθερα να συνομολογήσουν σε μίαν επόμενη φάση μέσω τροποποιήσεως της ήδη καταρτισμένης σύμβασης· όταν επιτρέπεται η αναδιαμόρφωση, τότε κατά μείζονα λόγο πρέπει να επιτρέπεται η αρχήθεν διαμόρφωση. Στην ουσία πρόκειται για αναγνώριση της ιδιωτικής αυτονομίας.

Με βάση αυτά τα δεδομένα επιτρέπεται στον ελληνικό δικαιο χώρο η από τούδε συνομολόγηση ρητρών που θα ισχύσουν για ήδη καταρτισμένες αλλά και καταρτιζόμενες συμβάσεις για το μετά την εισαγωγή του ευρώ χρόνο. Το ίδιο μπορεί να γίνει και μέσω διατυπωθησόμενων γενικών όρων των συναλλαγών, υποτιθεμένου βεβαίως του εγκύρου των κατά τις διατάξεις του ν.2251/1994. Και όσον αφορά μεν υποχρεώσεις σε Ecus ή σε νομίσματα που πρόκειται να μετατραπούν σε ευρώ την 1.1.99 φρονούμε ότι επιτρέπεται να συνομολογηθεί ότι η μετατροπή δεν θα γίνει σε ευρώ αλλά είτε σε ευρωπαϊκό νόμισμα που δεν θα μετατραπεί σε ευρώ είτε σε νόμισμα μη κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και τούτο διότι, εφόσον εξαρχής ήταν επιτρεπτή η συνομολόγηση της υποχρεώσεως στο νόμισμα Α, για την ταυτότητα του λόγου είναι επιτρεπτή και η μετάβαση από το νόμισμα Α στο νόμισμα Β χωρίς την παρεμβολή του ευρώ. Για λόγους δε απόλυτης νομικής καθαρότητας μπορεί να νοηθεί ότι η μετατροπή από το νόμισμα Α στο νόμισμα Β θα γίνει ένα νομικό δευτερόλεπτο πριν από τη μετατροπή του νομίσματος Α σε ευρώ.

Αλλά και όσον αφορά σε δραχμικές υποχρεώσεις, το κύρος μιας τέτοιας συμφωνίας φρονούμε ότι δεν θα πρέπει να κριθεί μόνο από το αν κατά την ελληνική νομισματική νομοθεσία επιτρέπεται η μετατροπή της δραχμικής οφειλής σε συναλλαγματική κατά το χρόνο συνάψεως της σχετικής συμφωνίας· διότι, με την προϋπόθεση ότι το ευρώ θα είναι ελεύθερα

μετατρέψιμο νόμισμα, η σχετική συμφωνία θα πρέπει να ερμηνευθεί ότι θα προηγηθεί η μετατροπή των δραχμών σε ευρώ και μετά ένα νομικό δευτερόλεπτο θα επακολουθήσει η μετατροπή των ευρώ στο τρίτο νόμισμα. Η δεύτερη αυτή μετατροπή θα συμβεί, βεβαίως, με την ισοτιμία του ευρώ έναντι του τρίτου νομίσματος. Η ίδια ελευθερία θα πρέπει να αναγνωρισθεί και αναφορικά προς τη συνομολόγηση του επιτοκίου είτε σε ευρώ είτε σε τρίτο νόμισμα. Είναι προφανές ότι εν προκειμένω αργούν οι διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας για την προστασία του εθνικού νομίσματος που απαγορεύουν τη συνομολόγηση ρητρών σε ξένο νόμισμα, διότι εδώ πρόκειται για μετατροπή σε ευρώ, το οποίο κατά το χρόνο της μετατροπής θα έχει καταστεί *το* ελληνικό νόμισμα.

Γ. Σε περίπτωση που το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη, λ.χ. ένα πιστωτικό ίδρυμα ως δανειστής, έχει συμβατικά επιφυλάξει ή μεταγενεστέρως επιφυλάξει για τον εαυτό του τη δυνατότητα να τροποποιήσει ή να συμπληρώσει, με μονομερή του δήλωση, τη σύμβαση, είτε κατά το καταβλητέο νόμισμα είτε κατά το επιτόκιο, πρέπει να ληφθούν υπόψη δύο πλέγματα διατάξεων: τα άρθρα 371 και 372 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) και η νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή.

Γ. 1. Το άρθρο 371 ΑΚ ορίζει μεταξύ άλλων ότι, αν ο προσδιορισμός της παροχής έχει ανατεθεί σε ένα από τα μέρη ή σε τρίτον, ο προσδιορισμός αυτός πρέπει να γίνει κατά δίκαιη κρίση, το δε άρθρο 372 ότι, αν ο προσδιορισμός έχει επαφεθεί στην απόλυτη κρίση ενός από τα μέρη, η σύμβαση είναι άκυρη. Η ρύθμιση του άρθρου 372 ΑΚ έχει μια λογική: αν η απόλυτη κρίση είναι του οφειλέτη, τότε στην πραγματικότητα δεν υπάρχει νομική δέσμευση· αν πάλι ο δανειστής είναι εκείνος που θα αποφασίσει, τότε θα υπάρχει αντίθεση προς τα χρηστά ήθη και η ακυρότητα θα μπορούσε να συναχθεί και

⁽⁹⁾ Βλ. Κ. Σούρα, Ερμ ΑΚ 371 αριθ. 3. Τα ίδια γίνονται δεκτά και υπό το Γερμανικό Αστικό Κώδικα, ο οποίος περιέχει διάταξη όμοια προς το άρθρο 371 ΑΚ (την §315), όχι όμως και προς το άρθρο 372 (βλ. α.ά. Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 1991, §315 αριθ. 5).

⁽¹⁰⁾ Βλ. Παπανικολάου, Οι καταπλεονεκτικές δικαιοπραξίες, 1983, 253 επ.

επί τη βάσει των άρθρων ΑΚ 178 και ιδίως 179 που θεσπίζει την ακυρότητα των καταπλεονεκτικών δικαιπραξιών⁽⁹⁾. Από πλευράς νομοθετικής πολιτικής φρονούμε ότι θα ήταν προτιμότερο να είχε θεσπισθεί ότι την απόλυτη κρίση υποκαθιστά η δίκαιη, αντί να απαγγέλλεται αδιάστικτα η ακυρότητα της όλης συμβάσεως. Αυτό θα τελούσε και σε κάποια συμμετρία προς τα όσα γίνονται ορθώς δεκτά κατά την ερμηνεία του άρθρου 179 ΑΚ, ότι αντί για την ακυρότητα της όλης δικαιπραξίας μπορεί να γίνει δεκτή μερική μόνο ακυρότητα⁽¹⁰⁾. Εν όψει και των αμέσως ανωτέρω θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι αν σε συμβατική ρήτρα αναφέρεται ότι ο προσδιορισμός της παροχής θα γίνεται “κατά την ελεύθερη κρίση” ενός από τα μέρη, θα πρέπει να νοείται ότι το ελεύθερο δεν σημαίνει και απόλυτο· η ελεύθερη κρίση θα πρέπει να κινείται μέσα στα όρια της δίκαιης. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγεται η ακυρότητα της ρήτηρας και ενδεχομένως της όλης συμβάσεως.

Γ. 2. Ο νόμος 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή απαγορεύει στο άρθρο 2 §6 να περιέχονται στη σύμβαση μεταξύ του προμηθευτή αγαθών ή υπηρεσιών και του καταναλωτή καταχρηστικοί όροι. Το ίδιο ισχύει και για τους γενικούς όρους συναλλαγών του προμηθευτή. Κατά την §7 του ίδιου άρθρου ο όρος είναι καταχρηστικός αν διαταράσσει σημαντικώς (;) και εις βάρος του καταναλωτή την ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών. Η ίδια παράγραφος προβαίνει σε μιαν ενδεικτική απαρίθμηση καταχρηστικών όρων· σύμφωνα με την περίπτωση ε’ θεωρείται καταχρηστικός ο όρος ο οποίος επιφυλάσσει στον προμηθευτή το δικαίωμα να τροποποιεί μονομερώς ή να καταγγέλλει τη σύμβαση χωρίς ειδικό και σπουδαίο λόγο. Τέλος, η §5 του ίδιου άρθρου 2 ορίζει ότι γενικοί όροι των συναλλαγών που έχουν διατυπωθεί μονομερώς από τον προμηθευτή των αγαθών ή των υπηρεσιών ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή. Πρόκειται εδώ για την αρχή της ερμηνείας contra proferentem, η οποία γινόταν παγίως δεκτή στο ελληνικό δίκαιο και προ της εισαγωγής της νομοθεσίας για την προστασία του καταναλωτή⁽¹¹⁾.

Δεν είναι του παρόντος η εξέταση του ζητήματος αν όλες οι συμβατικές και άλλες

σχέσεις μεταξύ του πιστωτικού ιδρύματος και του πελάτη εμπίπτουν στο ν. 2251/1994. Αλλά και στην περίπτωση που εμπίπτουν μόνο οι συμβάσεις της “καταναλωτικής πίστωσης”, υφίσταται πάντοτε η δυνατότητα εφαρμογής στις λοιπές περιπτώσεις του άρθρου 371 ΑΚ και της γενικής αρχής της ερμηνείας contra proferentem, πράγμα το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε πιο εύκαμπτες λύσεις. Σε ακραίες περιπτώσεις θα είναι εφαρμόσιμα τα προαναφερθέντα άρθρα ΑΚ 372, και ιδίως 179 για την λόγω αντιθέσεως προς τα χρηστά ήθη ακυρότητα, ενδεχομένως και μερική, των καταπλεονεκτικών συμβάσεων.

Από την 1.1.1999 μέχρι την εισαγωγή του ευρώ στην Ελλάδα

Οι δυνατότητες που εκτέθηκαν αμέσως ανωτέρω υπό IV ισχύουν και για την υπό εξέταση χρονική περίοδο. Ετσι, θα είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου για υποχρεώσεις, οι οποίες θα έχουν ήδη μετατραπεί σε υποχρεώσεις σε ευρώ που θα έχουν γεννηθεί είτε προ της 1ης Ιανουαρίου 1999, και δεν θα έχει ληφθεί σχετική πρόνοια, είτε μετά την ημερομηνία αυτή. Η μετατροπή του αντικειμένου της ενοχής από ευρώ σε άλλο αλλοδαπό νόμισμα θα είναι δυνατή, εφόσον κατά τα ανωτέρω υπό III λεχθέντα ήταν αρχήθεν επιτρεπτή η συνομολόγηση της ενοχής σε αλλοδαπό νόμισμα. Ισχύουν επίσης τα όσα έχουν λεχθεί για τις δραχμικές υποχρεώσεις. Πέραν όμως των θεμάτων που πραγματευθήκαμε και εφόσον δεν έχουν υπάρξει ή δεν υπάρξουν συμβατικές ρυθμίσεις, θα έχει διαμορφωθεί μια νέα πραγματικότητα που θα αφορά σε υποχρεώσεις ανειλημμένες σε ευρωπαϊκά νομίσματα που θα έχουν μετατραπεί σε ευρώ.

Α. Ας λάβομε μιαν απλή αλλά χαρακτηριστική περίπτωση. Κάτοικος Ελλάδος έχει, εγκύρως κατά την ελληνική

⁽¹¹⁾ Βλ.α.α’ Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές του αστικού δικαίου, 1993, 330, εφ. Αθ. 7110/1979, ΝοΒ 27, 1650 επ. (1651).

⁽¹²⁾ Για αυτές γίνεται λόγος κατοτέρω υπό VI Β3.

νομισματική νομοθεσία, αναλάβει υποχρέωση ή έχει αποκτήσει αξίωση σε γερμανικά μάρκα. Από την 1.1.99 η υποχρέωση ή η αξίωσή του θα έχει μετατραπεί σε ευρώ. Σύμφωνα με το άρθρο 3 εδ.1 του Κανονισμού θα ισχύσει η αρχή της συνέχειας των συμβάσεων και, είτε ως δανειστής είτε ως οφειλέτης, δεν θα δικαιούται να αποστεί από τα συμφωνηθέντα, εν πάση περιπτώσει ως προς την κύρια απαίτηση ή υποχρέωση. Και τούτο διότι πρέπει να θεωρείται δεδομένο ότι η τιμή μετατροπής του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού νομίσματος σε ευρώ θα είναι αντικειμενικά ορθή και συνεπώς δεν θα έχει επέλθει σοβαρή διατάραξη της ισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής. Κατ' ακολουθίαν δεν θα υπάρχει λόγος να τεθεί εν αμφιβόλω η ισχύς της αρχής της συνέχειας των συμβάσεων και να υπάρξει έδαφος για την επίκληση άλλων αρχών, όπως της καλής πίστεως και της καταχρήσεως δικαιώματος⁽¹²⁾.

B. Ζητήματα πιθανόν να ανακύψουν αναφορικά με τον προσδιορισμό των επιτόκιων. Αν στο ανωτέρω παράδειγμα έχει συμφωνηθεί, όπως είναι σήμερα σύνηθες, ένα κυμαινόμενο επιτόκιο, η διακύμανση του οποίου έχει συναρτηθεί με κάποιο ενδεικτικό και γενικά γνωστό επιτόκιο γερμανικών μάρκων, το επιτόκιο αναφοράς θα έχει παύσει να υπάρχει. Ερωτάται λοιπόν ποιο επιτόκιο θα ισχύσει για την οφειλή σε ευρώ. Αν δεν υπάρξει ευρωπαϊκή ή, εφόσον η συγκεκριμένη έννομη σχέση διέπεται από το ελληνικό δίκαιο, εθνική ρύθμιση, τότε το θέμα του εφαρμοστέου επιτοκίου μετατοπίζεται σε θέμα ερμηνείας της σύμβασης, και μάλιστα ερμηνείας συμπληρωτικής των βουλήσεων των μερών, τα οποία δεν συμφώνησαν κάτι για την περίπτωση μετατροπής του νομίσματος της αρχικής οφειλής σε ευρώ.

Είναι αυτονόητο ότι η ερμηνεία και η συμπλήρωση του κενού της σύμβασης θα γίνει με προσφυγή στις γενικές διατάξεις των άρθρων 200 και 288 του Αστικού Κώδικα. Το πρώτο από τα άρθρα αυτά ορίζει ότι η ερμηνεία των συμβάσεων και το δεύτερο ότι η εκπλήρωση των ενοχικών υποχρεώσεων γίνεται κατά την καλή πίστη, λαμβανομένων υπόψη και των συναλλακτικών ηθών. Τον κύριο λόγο έχει η αντικειμενική καλή πίστη, ήτοι η

ευθύτητα και εντιμότητα που πρέπει να επικρατούν στις συναλλαγές. Τα συναλλακτικά ήθη έχουν επικουρικό και, εφόσον είναι χρηστά, προσδιοριστικό χαρακτήρα της καλής πίστεως. Επειδή η εισαγωγή του ευρώ και η αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων θα έχουν μόλις επισυμβεί, είναι μάλλον πιθανό ότι δεν θα έχουν προλάβει να δημιουργηθούν συναλλακτικά ήθη, τουλάχιστον παρ' ημίν. Αίτημα πάντως της καλής πίστεως είναι, από τη νομισματική μεταβολή να μη βλαφτεί κανείς από τους συμβαλλομένους και επί αμφοτεροβαρών συμβάσεων να μην υπάρξει σοβαρή διαταραχή της ισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής.

Δεδομένου ότι το αργότερο αμέσως μετά τον προσδιορισμό των σχέσεων μετατροπής των εθνικών νομισμάτων σε ευρώ και τη σύγχρονη εισαγωγή του τελευταίου, θα διαμορφωθούν στην αγορά επιτόκια ευρώ για τα διάφορα είδη συναλλαγών επί ευρώ, θα πρέπει να αναζητηθεί το επιτόκιο εκείνο αναφοράς το οποίο θα προσιδιάζει στο συγκεκριμένο είδος συναλλαγής και που θα είναι παραπλήσιο προς το παλαιό επιτόκιο του καταργηθέντος αλλοδαπού νομίσματος.

Τα μετά την εισαγωγή του ευρώ

Με την προσχώρηση της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση η δραχμή ως το ελληνικό νόμισμα θα αντικατασταθεί από το ευρώ. Συνεπώς όλες οι υποχρεώσεις σε δραχμές θα μετατραπούν αυτοδικαίως σε υποχρεώσεις σε ευρώ σύμφωνα με την τιμή μετατροπής που θα έχει αμετακλήτως ορισθεί αμέσως προ της εισαγωγής του ευρώ. Στο μεταξύ θα έχει γίνει κανονισμός και το Σχέδιο Κανονισμού για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω⁽¹³⁾, και θα ισχύσουν μεταβατικές του διατάξεις, καθ' ο βέβαια μέρος θα έχει νόημα ή και θα επιτρέπεται η εφαρμογή τους, ανάλογα με το αν και σε ποια έκταση θα υπάρξει μεταβατική περίοδος για τις εκ των υστέρων προσχωρούσες στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση χώρες.

⁽¹³⁾ Βλ. υπό III.

⁽¹⁴⁾ Υπό II Β2.

Α. 1. Βασικής σημασίας για την προβληματική μας είναι η διάταξη του άρθρου 3 του Κανονισμού, στην οποία αναφερθήκαμε ακροθιγώς ανωτέρω⁽¹⁴⁾. Το άρθρο 3 εδ. 1 ορίζει ότι η εισαγωγή του ευρώ δεν μεταβάλλει τους όρους των νομικών πράξεων, ούτε και δικαιολογεί τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων που έχουν αναληφθεί βάσει νομικών πράξεων και δεν παρέχει το δικαίωμα σε κανένα από τα συμβαλλόμενα μέρη να μεταβάλει μονομερώς ή να καταγγείλει μια νομική πράξη. Στο δεύτερό του εδάφιο το άρθρο 3 αναγνωρίζει στα μέρη την εξουσία να συμφωνήσουν διαφορετικά. Ανάλογα, και πολύ πιο αναλυτικά, με ειδική του αμεταβλήτου των σταθερών επιτοκίων αναφέρονται, όπως είδαμε, στο Προοίμιο του Κανονισμού.

Τόσο το Προοίμιο όσο και το κυρίως κείμενο του Κανονισμού δεν αφήνουν πολλές αμφιβολίες, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως. Η συνέχεια των συμβάσεων, που στηρίζεται στην αρχή του *pacta sunt servanda*, διακηρύσσεται χωρίς κανένα περιορισμό και δεν επιτρέπεται καμία αναθεώρηση των συμβάσεων και των μονομερών δικαιπραξιών. Η μόνη παραχώρηση στην οποία προβαίνει ο Κανονισμός, είναι ότι τα μέρη δικαιούνται, είτε πριν από είτε μετά την εισαγωγή του ευρώ, να τροποποιήσουν τις υφιστάμενες ενοχές.

Αν παραμένουμε στο σημείο αυτό, κάθε συζήτηση ως προς τη δυνατότητα της αναθεώρησης συμβάσεων ή μονομερών δικαιπραξιών κατ' άλλο τρόπο εκτός από συμφωνία των μερών θα ήταν άτοπη. Εντούτοις, τίθεται το ζήτημα αν εξακολουθούν να ισχύουν και σε καταφατική απάντηση σε ποια έκταση γραπτές διατάξεις ή έγγραφες αρχές των εθνικών νομοθεσιών ή, ενδεχομένως, του ίδιου του ευρωπαϊκού δικαίου που αναγνωρίζουν εξαιρέσεις από τις αρχές του *pacta sunt servanda* και της συνέχειας των συμβάσεων.

Α. 2. Κατ' αρχήν θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Κανονισμός θεσπίζει τη συνέχεια των συμβάσεων ύστερα από μια σοβαρή επέμβαση του Ευρωπαϊκού νομοθέτη στο πιο ουσιώδες μέρος της σύμβασης ή της μονομερούς δικαιπραξίας: το αντικείμενο της χρηματικής ενοχής θα μετατραπεί από

το εθνικό νόμισμα στο ευρώ, το νέο ευρωπαϊκό νόμισμα. Με την έννοια αυτή, οι συμβάσεις δεν θα πρέπει να είναι σεβαστές όπως καταρτίστηκαν από τα μέρη, αλλά όπως τροποποιήθηκαν από τον Ευρωπαϊκό νομοθέτη. Από την καθαρά λογική έποψη, δεν πρόκειται για περίπτωση ευθείας εφαρμογής της αρχής του *pacta sunt servanda*. Διότι η αρχή αυτή σημαίνει ότι τα μέρη υποχρεούνται να τιμούν τις υποχρεώσεις που τα ίδια, περισσότερο ή λιγότερα ελεύθερα, έχουν αναλάβει: η συμβατική ελευθερία γεννά τη συμβατική ευθύνη. Στην υπό εξέταση περίπτωση, η τροποποίηση της σύμβασης δεν έγινε από τα μέρη αλλά δυνάμει νομοθετικής ρυθμίσεως με την οποία τα μέρη οφείλουν να συμμορφωθούν. Εφόσον ο Ευρωπαίος νομοθέτης έχει την εξουσία να αποφασίσει την αλλαγή του νομίσματος με το οποίο θα εκπληρωθεί μια ενοχή⁽¹⁵⁾, τότε έχει και την εξουσία να επιβάλει και τη συνέχεια των συμβάσεων. Αυτό όμως δεν στηρίζεται στην αρχή του *pacta sunt servanda* αλλά στη βούληση του νομοθέτη. Για τους λόγους αυτούς είναι προτιμότερο να δεχθούμε ότι ο Κανονισμός στην πραγματικότητα κατοχυρώνει την αρχή της συνέχειας των συμβάσεων και όχι την αρχή του *pacta sunt servanda*.

Οι προηγηθείσες παρατηρήσεις δεν θα πρέπει να θεωρηθούν ως απλώς “κοσμητικού” ή το πολύ συστηματικού χαρακτήρα. Διότι θα μπορούσαν να έχουν και πρακτική, ουσιαστική σημασία: η θέση του δανειστή θα πρέπει να είναι ισχυρότερη, όταν μπορεί να επικαλεσθεί την αρχή του *pacta sunt servanda*, με την έννοια ότι ο οφειλέτης υποχρεούται να εκπληρώσει την ενοχή όπως ελεύθερα την ανέλαβε. Αν η αρχική υποχρέωση τροποποιήθηκε από κάποιον εξωτερικό παράγοντα, στην προκειμένη περίπτωση από την ενέργεια του νομοθέτη, και όχι από ηθελημένη ενέργεια του οφειλέτη, τότε ο τελευταίος είναι άξιος ευμενέστερης μεταχειρίσεως από το ιδιωτικό δίκαιο,

⁽¹⁵⁾ Έχουν διατυπωθεί ορισμένες αμφιβολίες για το αν η αναθεώρηση των επιτοκίων ανάγεται στην αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού ή του εθνικού νομοθέτη: D.R.R. Dunnett, *Some legal principles applicable to the transition to the single currency*, *Common Market Law Review* 1996, 1146 επ.

⁽¹⁶⁾ Βλ. σχετικώς Γ.Δ. Καλλιμόπουλο, *Το δίκαιο του χρήματος*, 1993, 94 επ., 118 επ., 168 επ.

⁽¹⁷⁾ Βλ. Για τα τελευταία την ανάλυση και κριτική στον Γ. Δ. Καλλιμόπουλο, ο.π.(σημ.16) 122 επ.

θεμέλιο του οποίου είναι η ιδιωτική αυτονομία, βεβαίως με τους αυτονόητους περιορισμούς της. Τα προηγηθέντα μπορούν να έχουν κάποια σημασία για τη στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων όταν ο οφειλέτης ζητεί την αναθεώρηση της ενοχής λόγω επιγενόμενης μεταβολής των συνθηκών.

Α. 3. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και κατά το ελληνικό δίκαιο αυτή καθεαυτή η αλλαγή του νομίσματος δεν θα πρέπει να επηρεάζει τη συνέχεια των συμβάσεων. Η δραχμή είναι το νόμισμα του ελληνικού κράτους από το 1832, οπότε αντικατέστησε το φοίνικα, τον οποίο είχε εισαγάγει ο Ι. Καποδίστριας το 1827. Υπήρξαν βεβαίως ενάριθμες υποτιμήσεις και το 1953 αφαιρέθηκαν τα τρία τελευταία μηδενικά από την ονομαστική αξία των χαρτονομισμάτων, οι περιπτώσεις όμως αυτές δεν αποτέλεσαν αλλαγή του νομίσματος. Μετά την απελευθέρωση της χώρας από την Κατοχή και μετά από προηγηθέντα άνευ προηγουμένου πληθωρισμό, το άρθρο 5 §1 του α.ν. 18/1944 όρισε τιμή μετατροπής παλαιών σε νέες δραχμές 50 δισεκατομμύρια προς μία. Αυτό ισοδυναμούσε με εισαγωγή νέου νομίσματος υπό το παλαιό όνομα στην εν τοις πράγμασι κατάργηση των χρεών σε παλαιές δραχμές, πράγμα που αναγνωρίστηκε και de iure με το άρθρο 1 §2 του α.ν. 1073/1946. Εντούτοις, παρά την ύπαρξη των διατάξεων αυτών τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία επέτυχαν σε μεγάλο βαθμό να απαλύνουν σε μεγάλο βαθμό τις αδικίες στις οποίες οδηγούσε η απαρέγκλιτη εφαρμογή της νομιναλιστικής αρχής⁽¹⁶⁾. Οι εξαιρέσεις αυτές στηρίχθηκαν κατά κύριο λόγο στις γενικές διατάξεις για την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και την κατάχρηση δικαιώματος και στη διδασκαλία για τα “χρέη αξίας”⁽¹⁷⁾.

Βεβαίως η μετάβαση από τη δραχμή στο ευρώ δεν θα έχει την παραμικρή σχέση με την κατάσταση πλήρους οικονομικής καταστροφής του 1944· αντιθέτως, θα αποδεικνύει το υγιές της ελληνικής οικονομίας, και υπ’ αυτήν την έννοια κάθε άμεση ή έμμεση σύγκριση μεταξύ των δύο καταστάσεων θα ήταν άτοπη. Από την άλλη πλευρά η δυνατότητα εφαρμογής των αρχών της καλής πίστεως, των χρηστών ηθών και της απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος πρέπει να είναι δυνατή και σε περιπτώσεις όπου η

ανωμαλία στην εξέλιξη της πραγματικής ή νομικής καταστάσεως είναι πολύ λιγότερο έντονη.

Α. 4. Ήταν πολύ φυσικό ο Κανονισμός να προβλέψει τη συνέχεια των συμβάσεων λόγω των αντικειμενικών κριτηρίων που προβλέπεται να εφαρμοσθούν για τη μετατροπή των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε ευρώ. Κατ’ ακολουθίαν είναι σχεδόν βέβαιο ότι δεν θα σημειωθούν σοβαρές διαταραχές στην ισορροπία των αμοιβαίων υποχρεώσεων των μερών, και η εφαρμογή της αρχής της συνέχειας των συμβάσεων θα ικανοποιεί το αίτημα της ουσιαστικής δικαιοσύνης.

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις ισχύουν για το μέγιστο αριθμό των περιπτώσεων. Εξαιρεση θα μπορούσε να γίνει δεκτή κυρίως, αν όχι αποκλειστικώς σε περιπτώσεις χρηματικών ενοχών όπου έχει συνολογηθεί σταθερό επιτόκιο σε χρονικό σημείο πολύ προ της εισαγωγής του ευρώ. Και τούτο διότι παρ’ ημίν και στο όχι και τόσο απώτερο παρελθόν είχαμε υψηλό ποσοστό πληθωρισμού και, συνακόλουθα, αντιστοίχως υψηλά επιτόκια⁽¹⁸⁾.

Είναι γεγονός ότι στο Προοίμιο του Κανονισμού γίνεται ειδική μνεία των σταθερών επιτοκίων, τα οποία λέγεται ότι πρέπει να παραμείνουν αμετάβλητα μετά την εισαγωγή του ευρώ. Η θέση αυτή αντικατοπτρίζει τη βεβαιότητα ότι οι τιμές μετατροπής των εθνικών νομισμάτων σε ευρώ θα είναι αντικειμενικά ορθές και δεν θα επιφέρουν διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας. Ποια θα είναι η δοτέα λύση σε εξαιρετικές περιπτώσεις είναι αντικείμενο συζητήσεως στο πλαίσιο του συστήματος κάθε εθνικής νομοθεσίας⁽¹⁹⁾. Εντούτοις πρέπει παραλλήλως να ληφθεί υπόψη η αρχή της προτεραιότητας της ευρωπαϊκής νομοθεσίας έναντι της εθνικής. Με βάση αυτήν την αρχή θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι κάθε διάταξη ή αρχή των εθνικών νομοθεσιών που επιτρέπει την αναθεώρηση χρηματικών ουσιών υπό

⁽¹⁸⁾ Πρβλ. Β. Ράπανο, Οι επιπτώσεις του ενιαίου νομίσματος σε εξειδικευμένα ιδρύματα, Δελτίο της Ενώσεως Ελληνικών Τραπεζών, Ιούνιος 1997, 54.

⁽¹⁹⁾ Βλ. Sandra Bienvenu, Catherine Pichon et Pierre Simon, Les enjeux concrets du passage à l’Union Economique et Monétaire, Revue du Marché Commun et de l’Union Européenne, No. 397, avril 1996, 294 και Ν. Φραγκάκη, Οικονομική και Νομισματική Ένωση - Νομικές διαστάσεις, Δελτίο της Ενώσεως Ελληνικών Τραπεζών, Ιούνιος 1996, 39.

ορισμένες προϋποθέσεις δεν μπορεί να ισχύσει εν όψει της δηλωμένης βούλησης του Ευρωπαϊού νομοθέτη. Εξεταστέο όμως είναι, ποια είναι η αληθινή βούληση του Ευρωπαϊού νομοθέτη με βάση την αντικειμενική και τελεολογική ερμηνεία και αν και κατά πόσο υπάρχει αντίθεση μεταξύ ευρωπαϊκού και ελληνικού δικαίου.

Κατά πρώτο λόγο θα υπενθυμίσουμε τα ισχύοντα στο ελληνικό δίκαιο και κατόπιν θα αναφερθούμε στο ευρωπαϊκό και στην ορθή καθ' ημάς ερμηνεία του.

B. 1. α. Η αρχή του *pacta sunt servanda* είναι συνέπεια της συμβατικής ελευθερίας. Το άρθρο 361 ΑΚ ορίζει ότι για τη σύσταση, αλλοίωση ή κατάργηση ενοχής απαιτείται σύμβαση, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά. Η διάταξη αποτελεί την κύρια εφαρμογή της ιδιωτικής αυτονομίας, ειδικής εκφράσεως του δικαιώματος της προσωπικότητας, υπό την ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος συμμετοχής στην οικονομική ζωή, κατά το άρθρο 5 §1 του Συντάγματος.

Το άρθρο 361 δεν ισχύει μόνο για την αλλοίωση συμβατικών ενοχών αλλά και για την αλλοίωση ενοχών που πηγάζουν απευθείας από το νόμο, λ.χ. ενοχών από αδικοπράξεις (ΑΚ 914 επ.) και αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ 904 επ.), δεδομένου ότι το άρθρο 361 δεν διακρίνει αναλόγως της πηγής των ενοχών.

Η δύναμη διατάξεως νόμου αλλαγή του νομίσματος με το οποίο θα εκπληρωθεί η ενοχή αποτελεί αλλοίωση της τελευταίας, επέρχεται ετερόνομα και κείται εκτός της ιδιωτικής αυτονομίας των μερών. Εδώ συνεπώς δεν μπορεί να γίνει λόγος για εφαρμογή της αρχής *pacta sunt servanda*, αλλά αυτοτελώς της αρχής της συνέχειας των συμβάσεων. Η συμβατική, δηλαδή, ευθύνη παραμένει μολονότι πηγή της αλλοιωμένης ενοχής δεν ήταν η ιδιωτική αυτονομία αλλά η βούληση του νομοθέτη.

B. 1. β. Η εισαγωγή ενός νέου νομίσματος δεν επηρεάζει αυτή καθαυτή τη συνέχεια των χρηματικών ενοχών, των οποίων τα παραγωγικά περιστατικά συνέβησαν υπό το πρότερο νομισματικό καθεστώς. Μόνο σε περιπτώσεις όπου υπάρχει σημαντική διαφορά στην αγοραστική δύναμη μεταξύ παλαιού και νέου νομίσματος τίθεται ζήτημα αποκαταστάσεως της συμβατικής ισορροπίας, με προσφυγή στις αρχές της

καλής πίστεως, των χρηστών ηθών και της απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος. Στην ειδική περίπτωση της εισαγωγής του ευρώ δεν θα πρέπει να υπάρξουν τέτοιες δυνατότητες, προϋποτιθεμένου ότι κατά την εισαγωγή του ευρώ θα χρησιμοποιηθούν αντικειμενικά κριτήρια μετατροπής. Διαφορετικά, αν δηλαδή για οικονομικοπολιτικούς λόγους η τιμή μετατροπής υποκρύπτει μια σημαντική υποτίμηση της δραχμής, είναι δυνατόν να προκύψει πρόβλημα. Σε μια τέτοια υποθετική περίπτωση οι δανειστές θα δικαιούνται να ζητήσουν την αναπροσαρμογή των οφειλόμενων σε αυτούς ποσών με βάση τις αρχές που προαναφέραμε. Αντιστοίχως, σε περιπτώσεις ιδιαίτερα υψηλών σταθερών επιτοκίων, οι οφειλέτες θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα⁽²⁰⁾.

B. 2. Οι αρχές του *pacta sunt servanda* και της συνέχειας των συμβάσεων ενισχύονται προκειμένου περί χρηματικών ενοχών μέσω της νομιναλιστικής αρχής, κατά την οποία η δραχμή, και γενικότερα το εθνικό νόμισμα κατά την εκπλήρωση υποχρεώσεων λαμβάνεται στην ονομαστική της αξία, ανεξάρτητα από μεταβολές στην εσωτερική αξία, την αγοραστική δύναμη και τις συναλλαγματικές ισοτιμίες του νομίσματος. Η νομιναλιστική αρχή θεσπίζεται στο άρθρο 3 §2 του α.ν. 362/1945, που αποτελεί επανάληψη παλαιότερων διατάξεων και γίνεται γενικά δεκτή από τη θεωρία και τη νομολογία⁽²¹⁾.

Για να τηρηθεί η νομιναλιστική αρχή είναι αναγκαία η παράλληλη ισχύς διατάξεων που αποκλείουν στην ιδιωτική

⁽²⁰⁾ Βλ. τις σχετικές αναλύσεις κατωτέρω υπό VI Β3 και 4.

⁽²¹⁾ Έκθεση και κριτική βλ. σε Γ. Δ. Καλλιμόπουλο, ό.π. (σημ. 16), 92 επ., 106 επ.

⁽²²⁾ Βλ. Γ. Δ. Καλλιμόπουλο, ό.π. (σημ. 16), 219 επ.

⁽²³⁾ Σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις θα μπορούσε να εφαρμοσθεί το άρθρο 181 ΑΚ και να γίνει δεκτή η ακυρότητα της όλης συμβάσεως: Γ. Δ. Καλλιμόπουλος, ό.π. (σημ. 16), 255 επ.

⁽²⁴⁾ Βλ. Γ. Δ. Καλλιμόπουλο, ό.π. (σημ. 16), 245 επ.

⁽²⁵⁾ Βλ. II Β2.

⁽²⁶⁾ Την ανάλυση βλ. στον Γ. Δ. Καλλιμόπουλο, ό.π. (σημ.16), 169 επ.

⁽²⁷⁾ Η διάταξη αποδίδει την §242 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα. Η εφαρμογή της διατάξεως δεν γίνεται δεκτή για τη μετάβαση στο ευρώ λόγω της προβλεψιμότητας της μεταβάσεως: R. Fischer, Th. Klanten, Langfristige Bankverträge und die Euro-Währung, Zeitschrift für Bankrecht und Bankwirtschaft, 1996, 6. Η άποψη αυτή δεν μπορεί να

αυτονομία τη συνομολόγηση των λεγόμενων ασφαλιστικών ρητρών. Ετσι απαγορεύονται γενικώς ρήτρες χρυσού, ξένων νομισμάτων και συναλλάγματος και, κατά την κρατούσα γνώμη, υπό προϋποθέσεις και ρήτρες ορισμένου είδους⁽²²⁾. Οι ρήτρες αυτές είναι άκυρες δεν συνεπιφέρουν όμως την ακυρότητα της όλης συμβάσεως αλλά το δικαστήριο, κατά την κρίση “αγαθού ανδρός”, θα διατάξει την πληρωμή ενός ποσού σε δραχμές που δεν θα υπερβαίνει σε καμία περίπτωση το ποσό των δραχμών που θα οφειλόταν κατά το χρόνο συστάσεως της ενοχής (άρθρο 5 α.ν. 362/1945). Με τον αποκλεισμό της ακυρότητας της όλης συμβάσεως ο νόμος δεν απελευθερώνει το δανειστή, ο οποίος θα ήταν ευτυχής αν απαλλασσόταν από την υποχρέωσή του να εκπληρώσει τη μη χρηματική υποχρέωσή του⁽²³⁾.

Απαγορεύονται επίσης γενικώς οι τιμαριθμικές ρήτρες, και οι ρήτρες αξίας των αγαθών που αναφέραμε αμέσως προηγουμένως, με την πλήρη ή μερική εξαίρεση των ρητρών αξίας είδους⁽²⁴⁾.

Οι ανωτέρω γενικές απαγορεύσεις έχουν σε πολλές περιπτώσεις αρθεί, προκειμένου τόσο για διεθνείς όσο και για εσωτερικές συναλλαγές, ιδίως όσον αφορά τις ρήτρες ξένου νομίσματος ή συναλλάγματος. Η ενσωμάτωση του Ευρωπαϊκού Δικαίου στο Ελληνικό έχει παίξει σημαντικό ρόλο, ιδίως στον τομέα της ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων μεταξύ Ελλάδος και κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως και, για λόγους ίσης μεταχειρίσεως, μεταξύ Ελλάδος και τρίτων χωρών. Δεν είναι φυσικά αντικείμενο του παρόντος η ενασχόληση με αυτές τις περιπτώσεις.

Η διάταξη του άρθρου 3 εδ. 2 του Κανονισμού, η οποία, όπως είπαμε⁽²⁵⁾, διατυπώνει περιορισμό της αρχής της συνέχειας των συμβάσεων με το να επιτρέπει στα μέρη να συμφωνήσουν ότι η μετατροπή του εθνικού νομίσματος σε ευρώ δεν θα είναι αυτόματη αλλά θα πραγματοποιηθεί υπό άλλους όρους, έχει πρακτική αξία μόνο για τον προ της εισαγωγής του ευρώ χρόνο. Εκ των υστέρων συμφωνίες θα ήταν μάλλον απίθανες, λόγω της αντιθέσεως συμφερόντων μεταξύ των μερών.

B. 3. Η αναθεώρηση υφιστάμενων συμβατικών και ειδικότερα χρηματικών υποχρεώσεων είναι δυνατή δυνάμει τριών

θεμελιωδών διατάξεων του Αστικού Κώδικα, των άρθρων 288, 388 και 281⁽²⁶⁾.

Το άρθρο 288 ορίζει ότι οι ενοχές πρέπει να εκπληρούνται σύμφωνα με την καλή πίστη και με λήψη υπόψη των συναλλακτικών ηθών⁽²⁷⁾. Το άρθρο 388 ορίζει ότι αν τα περιστατικά στο οποία κυρίως, εν όψει της καλής πίστεως και των συναλλακτικών ηθών, τα μέρη στηρίζαν τη σύναψη αμφοτεροβαρούς συμβάσεως, μεταβλήθηκαν εκ των υστέρων για λόγους έκτακτους και μη δυνάμενους να προβλεφθούν, από δε τη μεταβολή αυτή η παροχή του οφειλέτη έγινε υπέρμετρα επαχθής, το δικαστήριο μπορεί είτε να την αναγάγει στο προσήκον μέτρο είτε να αποφασίσει την εν όλω ή την κατά το μη εκτελεσθέν μέρος λύση της συμβάσεως.

Το άρθρο 388 ΑΚ αποτελεί ειδική περίπτωση του άρθρου 288: γι' αυτό γίνεται γενικά δεκτό ότι, αν δεν συντρέχουν οι ειδικές προϋποθέσεις του άρθρου 388, το δικαστήριο δύναται να αναθεωρήσει τη σύμβαση ή τη μονομερή δικαιοπραξία με βάση το άρθρο 288.

Μείζονος σημασίας για την παρούσα ανάπτυξη είναι το άρθρο 281 ΑΚ, το οποίο απαγορεύει γενικώς την κατάχρηση δικαιώματος. Η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλονται από την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και τον κοινωνικό ή οικονομικό σκοπό του δικαιώματος. Ανάλογη γενική διάταξη περιλαμβάνεται και στο άρθρο 25 §3 του Συντάγματος. Και αν ακόμη δεν υπήρχαν τα άρθρα 288 και 388 ΑΚ, το δικαστήριο θα εμπόδιζε το δανειστή να εξαναγκάσει την εκ μέρους του οφειλέτη παροχή, αν δεχόταν ότι κάτι τέτοιο θα ήταν, ιδίως, αντίθετο προς την καλή πίστη ή τον οικονομικό ή κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος του δανειστή. Αυτό είτε θα παρέλυε τη σύμβαση είτε θα οδηγούσε τα μέρη να συμφωνήσουν μια δίκαιη τροποποίηση της συμβάσεως. Η

⁽²²⁾ ΣτΕ 2807/1997, Νομική Επιθεώρηση 1997, 193 επ. (206 επ.).

⁽²³⁾ Σκανδάμης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 1997, 333. Για την αρχή της καλής πίστεως, η οποία δεν περιορίζεται στο συμβατικό πεδίο αλλά και στη δραστηριότητα της διοικήσεως, ΔΕΚ 15.7.1960, von Lachmüller κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Encyclopédie Dalloz, Droit Communautaire, III, 1992, Principes Généraux, no. 27, R. Zimmermann, Konturen eines Europäischen Vertragsrechts, Juristenzeitung 1995, 490 επ. με ειδική αναφορά στις ιδιαίτερες του αγγλικού δικαίου.

⁽²⁴⁾ Το τελευταίο δεν συμβαίνει στην περίπτωση μας και έτσι παρέλκει η εδώ εξέταση του ζητήματος.

ειδική αναφορά του άρθρου 281 ΑΚ έχει σημασία εν όψει του άρθρου 25 §3 του Συντάγματος. Αν γινόταν δεκτό ότι τα άρθρα 288 και 288 ΑΚ δεν θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν λόγω της υπέρτερης τυπικής ισχύος το άρθρου 3 εδ.1 του Κανονισμού, θα παρέμενε το ερώτημα αν η διάταξη αυτή είναι υπέρτερη και του άρθρου 25 §3 του Συντάγματος. Το γενικότερο αυτό ζήτημα δεν έχει μέχρι τώρα λυθεί από τα ελληνικά δικαστήρια. Οπως είπαμε και στην αρχή του παρόντος, το Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας⁽²⁸⁾ έχει παραπέμψει το θέμα στην Ολομέλεια, η ενώπιον της οποίας δικάσιμος έχει προσδιορισθεί για την 6η Μαρτίου του τρέχοντος έτους.

B. 4. Από την προηγηθείσα ανάλυση του Ευρωπαϊκού και του Ελληνικού Δικαίου θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να συναχθεί ότι υφίσταται σύγκρουση μεταξύ των δύο κατηγοριών διατάξεων. Η υπεροχή του

Ευρωπαϊκού δικαίου έναντι των εθνικών είναι δεδομένη, με μόνη αμφιβολία αν η υπεροχή αυτή ισχύει και έναντι των διατάξεων των εθνικών συνταγμάτων, ζήτημα για το οποίο έγινε λόγος αμέσως ανωτέρω. Φρονούμε, εντούτοις, ότι δεν είναι αναγκαία η λύση του ζητήματος αυτού, διότι είναι η δυνατή ικανοποιητικού πορίσματος με βάση το ίδιο το άρθρο 3 του Κανονισμού, θεώμενο στο ευρύτερο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου.

Δεν υπάρχει, βεβαίως αμφιβολία ότι το άρθρο 3 και το Προόμιο του Κανονισμού θεσπίζουν τη συνέχεια των συμβάσεων. Εντούτοις, δεν είναι δυνατόν να υποθέσουμε ότι ο Ευρωπαίος νομοθέτης θέλησε στο θέμα αυτό να αγνοήσει πλήρως τις αρχές

⁽³¹⁾ Κατά τον U. Wölker, Common Market Law Review, 1996, 1126, μια τέτοια διάταξη θα είχε δηλωτικό χαρακτήρα και θα εξυπηρετούσε ψυχολογικούς σκοπούς με το να προσφέρει μεγαλύτερη βεβαιότητα στις αγορές.

⁽³²⁾ Βλ. Απ. Γεωργιάδη, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 1997, 51 επ.

της καλής πίστεως, των χρηστών ηθών και της απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος. Οι αρχές αυτές αναγνωρίζονται υπό τη μία ή την άλλη μορφή στις έννομες τάξεις όλων των κρατών-μελών και στις νομοθεσίες όλων των πολιτισμένων κρατών. Κατ' ακολουθίαν αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ένα *ius commune euroraeum*⁽²⁹⁾ και καμία επιμέρους διάταξη δεν μπορεί να τις αγνοήσει ή να τις καταργήσει σιωπηρά και, φρονούμε, ούτε και ρητά⁽³⁰⁾. Θα ήταν νομικά αλλά και πολιτικά αδιανόητο να υποθεθεί ότι ο Κανονισμός, με το να μνημονεύσει, ίσως και εκ περισσού, τη συνέχεια των συμβάσεων, απαγόρευσε σιωπηρώς την εφαρμογή των αρχών της καλής πίστεως, των χρηστών ηθών και της απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος, με δεδομένο το θεμελιώδη χαρακτήρα των αρχών αυτών. Θα ήταν αδύνατο, ο Ευρωπαίος νομοθέτης να ήθελε να συνδυάσει την εισαγωγή του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, το σπουδαιότερο μέχρι σήμερα βήμα προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, με τον παραμερισμό των θεμελιωδών αυτών αρχών.

Η ερμηνεία του άρθρου 3 του Κανονισμού που ανταποκρίνεται στο πνεύμα της διατάξεως και στην αληθή βούληση του νομοθέτη είναι ότι η εισαγωγή του ευρώ αυτή καθαυτή δεν επηρεάζει τη συνέχεια των συμβάσεων. Καίτοι ενδεχομένως λογικά περιττή, ως αυτονόητη, η διάταξη έχει κάποια πρακτική αξία κατά το ότι αναδιατυπώνει κατηγορηματικά την αρχή της συνέχειας

των συμβάσεων⁽³¹⁾. Η αναδιατύπωση όμως αυτή δεν μπορεί να οδηγεί σε πορίσματα που δεν συμβιβάζονται με την αντικειμενική και τελολογική ερμηνεία του νόμου⁽³²⁾. Η υπό εξέταση διάταξη πρέπει να θεωρηθεί εντός του ευρύτερου πλαισίου του Ευρωπαϊκού Δικαίου, το οποίο, όπως είδαμε, εκτός της αρχής του *pacta sunt servanda* και της συνέχειας των συμβάσεων αναγνωρίζει και τις αρχές της καλής πίστεως, των χρηστών ηθών και της απαγορεύσεως της καταχρήσεως δικαιώματος.

Πρέπει πάντως να γίνει δεκτό ότι πίσω από την “απόλυτη” διατύπωση του άρθρου 3 του Κανονισμού υποκρύπτεται και μία καθαρά πρακτική εκτίμηση: εν όψει των μέτρων που έχουν ληφθεί για την από οικονομικής επόψεως ομαλή μετάβαση από τα εθνικά νομίσματα στο ευρώ, κατά γενικό κανόνα δεν πρόκειται να ανακύψουν σοβαρά προβλήματα κατά την εκπλήρωση των χρηματικών υποχρεώσεων. Οι εξαιρέσεις θα πρέπει να είναι σπάνιες, δεν είναι όμως δυνατόν να αποκλεισθούν εκ των προτέρων. Στις εξαιρετικές αυτές περιπτώσεις δεν υπάρχει κανείς λόγος να μην τύχουν εφαρμογής οι προαναφερθείσες γενικές αρχές και κατά τη μετατροπή των δραχμικών υποχρεώσεων σε υποχρεώσεις σε ευρώ.

Πρόβλημα διαταράξεως της ασφάλειας του δικαίου δεν πρόκειται να υπάρξει, δεδομένου ότι οι προϋποθέσεις εφαρμογής των γενικών αυτών αρχών είναι αρκούντως αυστηρά διατυπωμένες στο δίκαιό μας και προσφέρουν επαρκή προστασία στα καλώς εννοούμενα συμφέροντα του δανειστή.